

מסורת הש"ס

- (א) לקמן קמא, (ב) ברכות ה';
 (ג) מ"ק כ'; ע"פ,
 (ד) [שופטים כא], (ה) ריב"ז;
 (ו) ש"י ל"ג.

תורה אור השלם

1 ויאמרו וְיָשַׁת פְּלִיטָה לְבָנִים וְלֹא יִקְחָה שְׂבַט מִיִּשְׂרָאֵל: שופטים כ"א ז'
 2 וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לְאִמְרוּ אִישׁ בִּי יָמֻת וְבֵן אִין לוֹ וְתִקְרְבֶנָה אֶת נַחֲלֹתוֹ לְבֵיתוֹ: מדרב"ד כ"ח
 3 יום עֲבָרָה הַיּוֹם וְהָיָה יוֹם צָרָה וְתִקְרָה יוֹם שָׂאָה וְתִשְׁאָה יוֹם חֹשֶׁךְ וְאִפְלָקָה יוֹם עֵץ וְאֶרֶץ:

צפניה א טו
 4 יִשְׁמַע אֶל יְהוָה וְיָשָׁב קֶדֶם סֵלָה וְלֹא אֶשֶׁר אֵין חֲפִיצוֹת לְמוֹ וְלֹא קָרָא אֱלֹהִים: תהלים כ"ז
 5 אֵל תִּבְדֹּל לְמוֹת וְאֵל תִּדְרֹשׁ לוֹ בְּכֹ כְּבֹ וְהִלָּךְ בִּי אֶל יִשׁוּב עוֹד וְקָרָא אֶת אֵין מוֹלֶדֶת: ירמיהו כ"י
 6 וְהִדְר שְׁמוֹעַ בְּמִצְרַיִם בִּי שִׁכְב דוֹד עִם אֲבִיתוֹ וְכִי מֵת יֵאָבֵד שֶׁר הֶעָבָד יִאֲמָר הִדְר אֵל פִּרְעֹה שְׁלֹחֵנִי וְאֵלֶּךְ אֶל אֶרֶץ:

מלכים א יא כא
 7 מִבְּנֵי יֵאָב עֲבָדָה בֶן יִחִיאל וְעַמּוֹ מִתְּחִילָה וְשִׁמְיָה עֲשֵׂר הַזִּקְרָה: עזרא ח ט
 8 חֲנַיָּה חֲנַיָּה אֶתְּם רָעִי בִּי יָד אֶלֹהֵי נְגִנָּה בִּי:

איוב יט ט
 9 הַשֶּׁמֶר אֶל תַּחַן אֵל אֵין בִּי עַל זֶה בְּחַתֵּי מַעֲנִי: איוב לו כא
 10 חֲמַת מֶלֶךְ מִלֵּאבִי קוֹת וְאִישׁ חָכֵם יִכְפָּרָה: משלי טו יד

הגהות הב"ח

- (א) גבי' תפמיס דר' יוחנן הוא דלמח מלמי דלמח וכו' ציר תפמיס דר' יוחנן הוא דלמח: (ב) שם להלן בלא בנים אלא ר' יהושע בן לוי: (ג) רשב"ם ד"ה שלח מירש וכו' מיעה הירבה מהלך מן המלה: (ד) ר"ח דין גרמא וכו' לא היה דומה כ"ז ונלחו הכי נמי כי לפרש דלא היתה נחמה איבעי ליה לנחומי עשורי קא מצערא לוי שמזכיר לפניו שאני ירא אלהים וכו' מופ' בנכרית דף ה ע"ב ע"ש:

מוסף רש"י

דין גרמא דעשיראה ביר. וה ע"ס של בן עשיר שמת לו. ציר מכו כר, ור ע"ס פחות ממשעורה ממוט טשטו ממוטל ממוט וכו' וכו' וכו' קשור כסודי נלגמתי נפש (ברכות ה').

יש נוחלין פרק שמיני בבא בתרא

קמז.

עין משפט
נר מצוה

בא מ"י פ"א מה' נחלות הלכה ב' ממוט ע"י טו טו"ע ח"מ כ"י רעו ע"פ ע"פ:

רבינו גרשום

שלא תהא תורה שלמה שלנו כשיחה בטלה שלכם. אלא אותו ק"ו שאתם מבקשים ומביאין ראיה שתירש מופרין ומוקשה הוא מוטות דמה לבת בנו ברין הוא שתירש קודם לבת שכן יפה כחה במקום אחי אביה דהיא עומדת במקום אביה וירשת ע"א אחי אביה. תאמר בבתו א"צ"ג דאחיה מכחו דתירשנו שכן הורע שכן יפה כחה במקום אחי אביה דהיא עומדת במקום אחיה כחלת ירושה במקום אחיה דהבין קודם לבת. וכתביו תאמר בנימין כשתתפייסו אחיו עמו השבטים ואמרו ירושת פליטה לבנימין. מאי ירושת פליטה התקינו שלא תירש בת הבן עם האחין של אביה לפי שלא היו רוצין שלא יתמעט השבט ולא תסוב נחלתו לשבט שלכם שאלמלי תירש והיתה רוצה לינשא לשבט אחר נחלתם לשבט אחר א"ע"פ שבהיה היא עושה שכשהוהיה תורה לא תסוב נחלה ממטה למטה אחר לאותן שעמדו על הר סיני בלבד הוהיה ולא לדורות שכתבו בפרשה זה הדבר אשר צוה ה' לנחלת צלפחד וגו' ואמר ולא תסוב וגו' מכלל דהוהיה שנה היתה ולא לדורות והכי קאמר לקמן בבהי פירקין ועכשיו התקינו לבנימין שלא תירש בת הבן עם האחין כדי שלא תסוב נחלה אבל אם רוצה לינשא לאחד משבט תירש עם האחין: אשר אין חליפותו למו שלא הניח תלמיד. תחזיו שלא רצה ללמד תורה לאחרים. דין גרמיה (ונכנס מברקין) [השן] של בנה הקטן ומשנה עגמת נפש. ואם איתא דר' יוחנן [נח] דאמין שלא הניח בן הינוי רשע הרי איהו לא הניח בן בכולן מוה בחזיו ולא הוה קרי לנפשיה רשע אלא תפמיס דהוא דאמר זה שלא הניח תלמיד: לבי טמא. לבית אבל נפיק מאטב"ח ומאל"ם אבל: אלא למאן דרשביב בלא בני מפני עגמת נפש אי הוה אמר דהוא רשע לא אויל לבי טמא רשע: הא דירדיה. כלומר משמו היה אומר שלא הניח תלמיד. ומשמיה דרביה אמר זה שלא הניח בן: כי יד אלוה נגעה בן. דהיינו חמשים מכות דגמור' די דהכא מן ירדא ישראל את הדי הגדולה שבאצבע של הקב"ה לקי' מכות ועל הוי לקי' ו' מכות דהתא ראו כל הדי מתחלקת ל' מכות. ומא (אזהרה) [הדרין] ליה חברה לאיוב השמר אל תפן אל און. כלומר את הני משמור עצבך ולא הית חוטא לא הוי מגיעין לך כל זה ועל זה עשהך לך הקב"ה בחרת מעוני כלומר

כי ע"ז זה בחרת מעוני. טו"ז לך במכות הללו ממה שהיית עני דעשר היה דלא מלניו שהפסיד איוב אלא בהמות אבל קרקעות וכסף וזהב לא הפסיד א"ע"ג דקאמר ערוס ילאמי מבטן אמי וערוס אשז שמה (איוב ה) מתנחם היה על הפסדו שלא היה לו לחוש שצמותו לא יוליך כלום עמו כדכתיב צקהל (ה יד) ותאומה לא ישא צעמלו שיו"ך צידו והא דכתיב (רשיה דקרא) (איוב מז) יתנו לו איש קשיטה אחת ונס וזה אחד לא מפני שהיה עני אלא דריון היו מצליח לו:

אבי האב ואחיו. כגון אברהם ויעקב צנכסי עשו מהו אמר רבא מא שמה האז קודם לנן ש"מ שאברהם קודם לפי טעמות לא היה צן יורש את אציו אלא אז קודם כל שעה לנן שהיה צנור שאברהם יורש כשימות עשו ויפלו הנכסים לפני יצחק ולדציו שהיה צנור שאברהם קודם ליעקב אין צן יורש את אציו: ושהיה

תלמיד תסתיים (ה) רבי יוחנן דאמר תלמיד דאמר ר' רבי יוחנן דין גרמיה דעשיראה ביר תסתיים דרבי יוחנן דאמר תלמיד ומדרבי יוחנן אמר תלמיד רבי יהושע בן לוי אמר בן (ה) והא רבי יהושע בן לוי לא אויל לבי טמא אלא לבי מאן דשכיב בלא בני דכתיב (בכו בכה להולך ואמר רב יהודה אמר רב להולך בלא (ה) בן זכר אלא רבי יהושע בן לוי הוא דאמר תלמיד ומדר' יהושע בן לוי הוא דאמר תלמיד דרבי יוחנן אדרבי יוחנן לא קשיא הא דרביה הא דרביה: סימן הדר עני וחכם: דרש רבי פנחס בן חמא מאי דכתיב (והדר שמוע במצרים כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב שר הצבא מפני מה בדוד נאמרה בו שכיבה וכו' יואב נאמרה בו מיתה דוד שהניח בן נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן נאמרה בו מיתה ויואב לא הניח בן והכתיב (מבני יואב עובדיה בן יחיאל אלא דוד שהניח בן כמותו נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן כמותו נאמרה בו מיתה דרש ר' פנחס בן חמא קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמשים מכות שנאמר (חגוני חגוני אתם רעי כי יד אלוה נגעה בן וקא אמרי ליה חבריה (ה) השמר אל תפן אל און כי ע"ז זה בחרת מעוני דרש ר' פנחס בר חמא כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים שנא' (חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה: זה הכלל כל הקודם בנחלה יוצאי ירכו קודמין והאב קודם לכל יוצאי ירכו: בעי רמי בר חמא אבי האב ואחיו האב כגון אברהם וישמעאל בנכסי עשו איזה מהן קודם אמר רבא (ה) תא שמע האב קודם לכל יוצאי ירכו ורמי בר חמא

אגב

כלומר לבנים הנקראים על שצט צנימין ולא לבת הבן שיכולה להנשא לצנצן אחר ונעקרה נחלה מצנימין: ה"ג מלא עליו עצרה. בפירוש רבינו חננאל כלומר שונה אומר: חליפות. חליפות ממוטל מקומו: דין גרמא דעשיראה ציר. נשאר אלאן שן אחד מצניו וכו' היה מנחם למרי נפש האצלים שהשן של מה אינו טמא דתמן באלהות פרק ג' (מ"ג) כל שצמט טמא חוץ מן השיניים והשעיר והאפרכין ובשעת חיבורן הכל טמא. וכיון דרבי יוחנן לא הניח צן אס איתא דסבירא ליה דמי שלא הניח צן נקרא לא ירא אלהים לא היה אומר (ו) לבירות דין גרמא דעשיראה ציר דלמרינן צעלמא (ברכות דף לז:) חזק' עלי מאן דמפרסם תפמיס דכתיב (תהלים לז) אשרי נשוי פשע טמא: לא הוה עייל לבי טמא. לבית המה להחלץ עליו דתמן (אהלות פ' טו מ"ג) צית מלא טמא' מלח מתים לפי שלא היה רוצה להצטל מלמוד: הא דירדיה. דין גרמא כו' דסבירא ליה כר' יהושע בן לוי זה שלא הניח תלמיד: הא דרביה. מאי דלמור זה שלא הניח צן ולא סבירא ליה: קשה עניות כו'. ורצין למיבעי רחמי. ואגב גרמא דדרשות דר' פנחס בר חמא נקט ליה הכא: כי יד אלוה וגו'. היינו נ' מכות שהרי במצרים דכתיב ביה אצבע אלהים הוא (שמות ח) לקי' מכות נמאל ליד שיש זה חמש אצבעות חמשים מכות: אל ספן אל און. אל תהרהר אחר מדה הדין כי יש מצרים יותר ממך כי טו"ז לך זה החמשים מכות מעוני והרי יש לך כסף וזהב וקרקעות ועדיין הקצ"ה מרחם עליך יותר מהרבה בני אדם שכן עניים: חמה מלך. היינו עבר שצא לו חימה מאת המקום. מלאכי מות היינו חולה שנוטה למות: יכפרנה. יקנחנה: בעי רמי בר חמא אציו. של מה ואחיו אציו של מה אציו מהן קודם. ומשום דתירוייהו אמו לירש את המה מכח אציו המה קא צעי לה: צנכסי עשו. מיתה נקט צעשו שהוא רשע ולא ציעקב: האז קודם לירש אס צנו לכל יוצאי ירכו. נמאל אברהם יורש את יצחק מקמי ישמעאל והלכך כיון דתירוייהו מכח יצחק אמו הרי הוא כאליו יורש יצחק את עשו וחזר אברהם יורש את יצחק צנו כדלמור צירי פירקין [קס]: שהאז קודם לאחין דבי היי דדרשין [קטו]. אין לו צן עיין עליו הכי נמי דרשין בכל קרובים וגבי אציו המה נמי דרשין אס אין לו אס ונתתם את נחלתו לאחיו [צמדכר כ] עיין עליו שאס יש ליצחק שזו יורש דראוי לירשו יצא צנכסו והיינו אברהם שקודם ליצמעאל וכן הלכה:

אגב

מוטב לך שתלך בני' מכות יותר מעוני: חמת מלך. מלכו של עולם היינו צער מלאך המות היינו חולה ילך אצל חכם והוא יכפרה שמבקש רחמים והוא יצילנו: פ"סא האב קודם לכל יוצאי ירכו בנכסי בני. ויכא דיראי לבנו לא בן ולא בת הוא קודם לאחיו של מה. ובעי רמי בר חמא אבי האב כגון אברהם שהוא אבי אבי של עשו וישמעאל שהוא אחי יצחק אביו של עשו בנכסי עשו שפת בלא יורש יוצאי אביו איהו קודם מן קודם אברהם שהוא אבי אביו של עשו או ישמעאל אחי יצחק: אמר רבא תיש. ממוטין דקדמי האב קודם לכל יוצאי ירכו (ה) דיצחק וישמעאל מכח מאן קאתו מכח אברהם אביהן משום הכי דין הוא שקדים אברהם היכא דליתיה ליצחק:

(א) ר"ל כיון דישמעאל נמי יוצאי ירכו של אברהם כמו יצחק ולפיכך אברהם קודם קודם קודם לכל יוצאי ירכו.